

Військово-технічна співпраця України з Росією згортається

Володимир ШЕМАЧ,
головний науковий співробітник
відділу воєнної та воєнно-економічної політики
Національного інституту стратегічних досліджень,
доктор військових наук, професор

44

Договірні-правову базу українсько-російських відносин донедавна становили 377 міжнародних документів, які регулювали широке коло питань двостороннього міждержавного співробітництва, включаючи торговельно-економічну, науково-технічну, гуманітарну, правоохоронну та інші сфери. Проте зміст багатьох із цих документів унаслідок анексії Російською Федерацією Криму та частини території на Сході України не відповідає національним інтересам нашої держави. Денонсація низки договорів щодо військово-технічного співробітництва (ВТС) із Росією стала першим практичним кроком, що засвідчив перехід від заяв про припинення коопераційних зв'язків із РФ до реального ухвалення відповідних нормативних актів.

Для України припинення коопераційних зв'язків із РФ у сфері ВТС відкриває можливості побудувати справжні дієві оборонно-промислові коопераційні зв'язки з альтернативними РФ партнерами – країнами ЄС та НАТО, а також дістати нові ринки збуту відповідної продукції. Крім того, традиційна одностороння ставка на військово-технічне співробітництво з РФ призвела до значних провалів у сфері модернізації національних Збройних Сил України, оскільки РФ стабільно утримувала частину українського оборонної промисловості на «гачку» з метою збереження можливості впливати на тенденції її функціонування та не допустити розвитку. Традиційно в РФ спрямовувалося 20–25% обсягу українського збройного експорту, і цього було досить, щоб РФ зберігала за собою можливості впливу на створення майбутнього озброєння та військової техніки українського війська.

Історію військово-технічного співробітництва України з Росією багато в чому міфологізовано. З другої половини 1990-х років, користуючись закритістю сфери ВТС, політичні «еліти» обох країн створювали міф про постійний розвиток оборонно-промислової кооперації.

Насправді Росія завжди цілеспрямовано реалізовувала власну воєнно-технічну політику, внаслідок чого оборонно-промислова кооперація між нашими країнами мала стійку тенденцію до згасання. Характерні приклади: відмова Росії 1997 року взяти участь у реалізації Україною пакистанського танкового контракту (125-міліметрова танкова гармата вироблялася в Росії), пізніше – відмова від двигунів заводу «Мотор Січ» для російського гвинтокрила Ка-60 та невдала спроба кооперації у сфері ви-

робництва Ан-70, Ан-148. Балістичні ракети «Тополь-М» та «Булава» Росія також створила самостійно, відмовившись від послуг українських КБ та серійних заводів.

З 2004 року й дотепер Росія активно розкручує міф про неможливість існування та функціонування українського оборонно-промислового комплексу (ОПК) у разі припинення військово-технічного співробітництва з Росією та вступу України до блоку НАТО. Насправді в доктринальних документах РФ заздалегідь був визначений курс на імпортозаміщення українських комплектуючих на основі розвитку власних виробничих потужностей. Зокрема, Росія в ці роки припинила замовляти двигуни для крилатих ракет Х-35, Х-55, Х-59, які перебували на озброєнні ЗС РФ. Це означає «згортання» замовлень на комплектуючі та руйнацію ОПК України.

Огляд основних проектів у галузі ВТС та оборонно-промислової кооперації України з РФ свідчить про жорстку позицію РФ у цій сфері стосовно нашої країни. РФ має на меті зміцнення лише власного ОПК, а саме: розроблення замкнених виробничих циклів у галузі створення стратегічних озбро-

єнь і максимальний контроль над створенням інших типів озброєння та військової техніки (ОВТ). Залежність України у сфері ВТС від РФ становить велику загрозу для забезпечення обороноздатності нашої країни.

Очевидним є бажання Росії домінувати в оборонному секторі, бути незалежними від інших країн при створенні зразків озброєння та військової техніки, від яких істотно залежить обороноздатність країни, та витіснення конкурентів із ринків ОВТ. Отже, обраний Росією ще в середині 1990-х курс на «самодостатність» оборонного сектору досі залишався незмінним.

Через згортання Росією високотехнологічної кооперації з Україною кількість сегментів ОПК, де Україна була лідером або ключовим гравцем, поступово зменшувалася. Якщо в 1990-х цими сегментами були проектування та створення ракетно-космічної техніки, конструювання та випуск авіаційної техніки, створення та виробництво систем радіолокації, оптико-електронної розвідки, гідролокації, систем захисту від високоточної зброї тощо, то на початку XXI сторіччя в нас лишилося лише два напрями: ракетно-космічний та авіаційний.

Ано...

Кабінет Міністрів України 17 червня розірвав шосту угоду з РФ – про контроль за якістю продукції, що постачається до Збройних Сил України і Збройних Сил РФ. Раніше, 21 травня, парламент денонсував п'ять міждержавних угод із Росією у військовій сфері:

- про транзит російських військ через Україну в невизнану Придніпровську Молдавську Республіку;
- про охорону таємної інформації;
- про військові міждержавні перевезення та розрахунки за них;
- про співробітництво в галузі воєнної розвідки;
- про співпрацю у військовій галузі.

Нині гостро постала проблема експортної орієнтованості та залежності вітчизняного оборонно-промислового комплексу від продукції підприємств Російської Федерації, яка порушила нашу територіальну цілісність. Вочевидь, вітчизняні підприємства оборонно-промислового комплексу не можуть виконувати зовнішньоекономічні контракти з підприємствами РФ у форматі міжнародних угод.

Обмеження співробітництва з Російською Федерацією у військово-технічній сфері вже частково запроваджені на виконання Указу Президента України № 691 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 року «Про заходи щодо удосконалення державної військово-технічної політики»*, пунктом 7 якого передбачено вжити заходів щодо припинення експорту до РФ товарів військового призначення та подвійного використання з метою кінцевого військового використання їх у Російській Федерації.

Винятком залишається космічна техніка, яка застосовується для досліджень та використання космосу в мирних цілях у межах міжнародних космічних проектів за умови надання висновку Державного космічного агентства України з інформацією про отримання звернення від іноземного партнера стосовно необхідності продовження Україною поставок вказаних товарів згідно з відповідним багатостороннім міжнародним проектом у космічній галузі, а також застосування ядерних матеріалів, технологій, устаткування, установок, спеціальних неядерних матеріалів та пов'язаних із ними послуг, джерел іонізуючого випромінювання.

Для забезпечення захисту національних інтересів і відповідно до статті 16 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»** Держекспортконтроль України, починаючи з 20 червня 2014 року, зупинив дію дозволів на експорт товарів військового призначення до Російської Федерації та на транзит території України товарів військового призначення та подвійного використання.

Крім того, на виконання зазначеного указу Президента з 12 вересня 2014 року зупинено дію генеральних та відкритих дозволів на експорт до Російської Федерації товарів, які підпадають під дію пункту 8 Порядку державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1807 від 20 листопада 2003 року, про що також було поінформовано відповідних суб'єктів міжнародних передач товарів та митні органи України.

У цілому, за інформацією Держекспортконтролю України, на по-

чаток 2015 року було зупинено дію 222 дозволів (129 – разових, 47 – генеральних, 46 – відкритих), наданих 46 суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання.

До цього списку входять й контрольовані товари, які в складі військової кінцевої продукції або запасних частин плануються РФ до постачання в треті країни. Адже Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» (абзаци 25–28 статті 1) визначено, що військово кінцеве використання – це «використання будь-яких товарів з метою розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання виробів військового призначення, у тому числі:

- використання виробничого, випробувального або технологічного обладнання та його компонентів;
- використання будь-яких складових частин зазначених товарів, а також обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій чи надання будь-яких послуг;
- включення таких товарів до складу виробів військового призначення».

Тобто всі імпортовані з України товари, які використовуються суб'єктами господарської або іншої діяльності Російської Федерації у виробі військового призначення, вважаються такими, що використовуються для військового кінцевого використання Російською Федерацією, незалежно від того, чи призначені такі вироби для потреб збройних сил або інших військових формувань Російської Федерації чи третіх країн.

Виходячи з необхідності забезпечення захисту національних інтересів, доцільно нормативно запровадити ембарго й на отримання товарів військового призначення з Російської Федерації.

Для РФ це створить істотні проблеми й загрози у сфері розроблення, виробництва та реалізації ОВТ. Хоча обсяги ВТС України з РФ поступово знижувалися з рівня 30% загального збройового експорту України в 90-х роках минулого століття до 10–12% в останні роки (це орієнтовно від 280 до 180 мільйонів доларів США у цінах відповідних років), але РФ конче важливо у сфері ВТС з Україною за будь-яких умов не втрачати ці 10–12%. Такий рівень Росія вимушена зберігати внаслідок:

- необхідності комплектації власних експортних версій ОВТ українськими вузлами та агрегатами (наприклад, на сьогодні в РФ виникли експортні проблеми через відсутність

торпед та гідроакустичного обладнання українського виробництва);

- недоцільності створення дублюючих виробництв для тих ОВТ, які вироблятимуться не більше 7–10 років;

- беззаперечного технологічного лідерства деяких українських розробок (розроблення та виготовлення голвок самонаведення для високоточної зброї; ракетне, авіаційне та корабельне двигунобудування тощо);

Але головне – РФ втрачає важелі впливу на формування воєнно-технічної політики України загалом та тенденції функціонування й розвитку українського ОПК зокрема.

Для України давно вже доречно було обрати курс на подолання залежності від РФ у сфері ВТС, передусім шляхом диверсифікації постачальників ОВТ та розвитку багатосторонніх проектів з оборонними компаніями західних держав. Вони завжди проявляли інтерес до ВТС з Україною. Враховуючи гнучкість торговельної політики західних постачальників, їхню готовність іти на офсетні контракти, лізинг, кредитування чи можливості переносу виробництва на територію країни-імпортера, Україна за умов розширення державного оборонного замовлення протягом наступних 5–7 років буде здатна здійснити переозброєння Збройних Сил сучасними видами ОВТ та збільшити їхній експорт.

При цьому національним товаровиробникам доцільно самостійно проводити маркетингову діяльність та переговори з країнами – стратегічними партнерами України, укладати прямі контракти з країнами-реципієнтами (третіми країнами), що сприятиме розширенню «географії» збуту та отриманню можливості імпорту необхідних товарів для виробництва української продукції та технологій для потреб вітчизняного виробника.

Отже, для України припинення коопераційних зв'язків із РФ у сфері ВТС відкриває нові можливості щодо побудови оборонно-промислових коопераційних зв'язків із партнерами – країнами ЄС та НАТО, а також отримання нових ринків збуту продукції військового призначення та подвійного використання. Українським підприємствам ОПК необхідно зосередити увагу на диверсифікації ринків збуту їхньої продукції, зокрема завдяки укладенню прямих контрактів із країнами-реципієнтами (третіми країнами), омйнаючи оборонно-промисловий комплекс РФ. Модернізація підприємств ОПК потрібно проводити шляхом залучення іноземних інвестицій, передусім із країн – членів ЄС та НАТО, спільного виконання пріоритетних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, закупівлі критичних технологій та виробництва, а також підготовки професійних кадрів.

* <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/691/2014>

** <http://zakon.nau.ua/doc/?code=549-15>